Lausunto

Työ- ja elinkeinoministeriö
Energiaosasto
Teollisuusneuvos Juhani Tirkkonen

LIIKENNE- JA VIESTINTÄVALIOKUNTA

Asia: U 61/2021 vp Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta ilmastotoimia koskevan sosiaalirahaston perustamisesta

Tausta

Euroopan komissio antoi 14 päivänä heinäkuuta 2021 niin kutsutun 55-valmiuspaketin, jonka ehdotuksilla toimeenpannaan EU:n ilmastolailla asetetut velvoitteet vähentää EU:n nettokasvihuonekaasupäästöjä vähintään 55 %:lla vuoden 1990 tasosta vuoteen 2030 mennessä sekä saavuttaa ilmastoneutraalius EU-tasolla vuoteen 2050 mennessä.

Osana 55-valmiuspakettia komissio antoi ehdotuksen EU:n päästökauppadirektiivin muuttamiseksi. Ehdotuksella kiristettäisiin EU:n päästökauppaa ja laajennettaisiin päästökauppajärjestelmän soveltamisalaa uusilla sektoreilla. Olemassa olevan päästökaupan rinnalle komissio esittää uutta, erillistä päästökauppajärjestelmää, joka koskisi rakennuksissa ja tieliikenteessä käytettäviä fossiilisia polttoaineita (jäljempänä uusi päästökauppa). Ehdotus tästä uudesta päästökaupasta on sisällytetty ehdotukseen päästökauppadirektiivin muuttamisesta.

Komission ehdottama tieliikenteen ja rakennusten lämmityksen kattava uusi päästökauppajärjestelmä kohdistuisi polttoaineen jakelijoihin ja koskisi rakennuksissa ja tieliikenteessä käytettäviä fossiilisia polttoaineita. Rakennusten osalta uusi päästökauppa koskisi lähinnä rakennusten erillislämmityksessä käytettyjä fossiilisia polttoaineita, koska pääosa kaukolämmön päästöistä sekä rakennusten lämmityksessä ja muutoin käytetyn sähkön päästöistä on jo nykyisen päästökauppajärjestelmän piirissä. Päästöhinnoittelusta aiheutuisi kuitenkin kustannuksia, joiden vaikutukset heijastuvat välillisesti ja välittömästi erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin kotitalouksiin, tieliikenteen käyttäjiin ja mikroyrityksiin.

Päästökaupan laajentamisesta aiheutuvien negatiivisten vaikutusten epätasaisen kohdentumisen korjaamiseksi ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden vahvistamiseksi, komissio antoi ehdotuksen uuden ilmastotoimia koskevan sosiaalirahaston (Social Climate Fund) perustamisesta.

Komission ehdotuksen mukaan ilmastotoimien sosiaalirahaston tavoitteena olisi vähentää uuden päästökauppajärjestelmän aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin kotitalouksiin, mikroyrityksiin ja liikenteen käyttäjiin. Rahastosta myönnettävät avustukset voisi jäsenvaltioissa käyttää toimiin, ml. tilapäiseen suoraan tulotukeen ja investointeihin, jotka vähentäisivät riippuvuutta fossiilisista polttoaineista ja edesauttaisivat siirtymää kohti vähä- ja nollapäästöistä liikennettä ja rakennusten lämmitystä.

Ehdotuksen mukaan jäsenvaltiot määrittäisivät nämä toimet kansallisten tarpeittensa mukaan. Rahaston tukemia toimia voisivat olla esimerkiksi sähköajoneuvojen tai -pyörien hankintatuet, energiatehokkaat laiteinvestoinnit tai asuntokannan energiatehokkuus- ja lämmitystapamuutokset.

Työ- ja elinkeinoministeriön näkemykset

Siirtymä hiilineutraaliin yhteiskuntaan tulee tehdä sosiaalisesti ja alueellisesti oikeudenmukaisella tavalla. Ilmastopolitiikan yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden kannalta on tarpeen, että ilmastotoimien mahdollisia haitallisia tulonjakovaikutuksia kompensoidaan etenkin pienituloisille ja haavoittuvassa asemassa oleville. On hyvä, että komissio kiinnittää huomiota ilmastotoimien oikeudenmukaiseen toteutumiseen. Työ- ja elinkeinoministeriö suhtautuu kuitenkin erityisen kriittisesti kotitalouksille maksettaviin suoriin tulotukiin EU:n talousarviosta ja painottaa päällekkäisten kompensaatiojärjestelmien välttämistä.

Työ- ja elinkeinoministeriö muistuttaa, ettei Suomessa ei ole merkittävää määrää kotitalouksia, jotka kärsisivät energiaköyhyydestä. Suomessa energiaköyhyys on pyritty hoitamaan sosiaalipolitiikan keinoin.

Tieliikenteen ja rakennusten uuteen päästökauppajärjestelmään kytkeytyvä komission ehdotus ilmastotoimien sosiaalirahastosta ei ole tarkoituksenmukainen, joten työ- ja elinkeinoministeriö suhtautuu siihen erityisen kriittisesti.

Asetusehdotuksella ja erityisesti asetusehdotuksen toimeenpanolla on hallinnollisia vaikutuksia. Hallinnollisia vaikutuksia syntyisi mm. komission ehdotuksen edellyttämien kansallisten suunnitelmien johdosta ja hallinnolliset vaikutukset riippunevat siitä, painotettaisiinko rahastosta tuettavien toimien osalta investointeja, vai suoria tulonsiirtoja ja mitkä tahot olisivat kohteena (eli kanavoituisiko rahaston tuet suoraan vai välillisesti haavoittuville kotitalouksille, mikroyrityksille ja liikenteen käyttäjille). Työ- ja elinkeinoministeriölle kertyneet alustavat kokemukset oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF-rahasto) sekä elpymis- ja palautumisvälineen (RRF-rahasto) toiminnasta osoittavat, että sosiaalirahaston kaltaisen järjestelyn hallinnointi ja toteutus voi osoittautua varsin työlääksi.

Työ- ja elinkeinoministeriö pitää komission ehdottamia varojen jakokriteerejä ja niiden keskinäisiä painotuksia Suomen kannalta epäedullisina ja osin epätarkoituksenmukaisina suhteessa rahaston tavoitteisiin.

Suomen enimmäissaanto rahastosta olisi ehdotuksen mukaan 387 milj. euroa eli 0,54 prosenttia % rahaston kokonaiskoosta. Suurimmat rahaston saajat olisivat Puola (17,6 %; 12,7 mrd. euroa), Ranska (11,2 %; 8,1 mrd. euroa), Italia (10,81 %; 7,8 mrd. euroa) ja Espanja (10,53 %; 7,6 mrd. euroa).

Saanto kohdistuisi komission ehdotuksessa korostetusti keskimääräistä alemman tulotason jäsenvaltioihin. Koska Suomi kuuluu keskimääräistä korkeamman tulotason jäsenvaltioihin, jäisi Suomen saanto-osuus siten alhaiseksi. Korkeampi tulotaso näkyy myös siinä, että maaseudulla asuvien köyhyys ei Suomessa ole erityisen korkea. Tarkasteltaessa enimmäissaantoja asukasta kohden, jäisi Suomen enimmäissaanto esimerkiksi lähes puoleen Ranskalle kohdennettavasta asukaskohtaisesta enimmäissaannosta. Komission ehdottamia kriteerejä ja niihin sovellettavia keskinäisiä painotuksia tarkastellaan edelleen ja ne edellyttävät lisäselvitystä.

Suomen saama enimmäissaanto-osuus rahaston varoista ehdotuksen mukaan olisi pieni (0,54 %), kun sitä verrataan Suomen keskimääräiseen arvioituun maksuosuuteen (noin 1,7 %) kuluvalla rahoituskaudella. Euromääräisesti Suomi saisi rahaston kokonaismäärästä, 72,2 mrd. eurosta, yhteensä 387 milj. euroa, mutta voisi maksaa karkeasti arvioiden 1 230 milj. euroa nykyisen omien varojen järjestelmän perusteella. Nettomaksu Suomelle olisi tällöin noin 840 milj. euroa.

Työ ja elinkeinoministeriö on kriittinen EU:n budjetin omien varojen käyttämiseen uuden ilmastotoimia koskevan sosiaalirahaston rahoittamisessa. Työ- ja elinkeinoministeriö suhtautuu erityisen kriittisesti komission ehdottamaan lähtökohtaan, jonka mukaan rahaston perustaminen edellyttäisi voimassa olevan EU:n monivuotisen rahoituskehyksen avaamista ja huomattavaa kasvattamista, ja jolla tehtäisiin ennakollisia sitoumuksia EU:n tulevalle rahoituskehyskaudelle vuoden 2028 jälkeen.